

PRAVNI FAKULTET UNIVERZITETA U BEOGRADU

Lazar Perović

TOTALITARIZAM

Seminarski rad

Mentor:prof.dr Dragan Mitrović

Beograd,Novembar 2008 godine

S a d r Ź a j

Uvod	1
Uspostavljanje totalitarne vlasti	2
Osnovne odlike totalitarnog režima.....	2
Ideologija	3
Partija i oružane snage.....	4
Monopol nad industrijom i svim vidovima saobraćaja i komunikacija.....	6
Totalitarnim režim i pravo	8
Totalitarni režimi danas i njihova budućnost	10
SAD kao totalitaran režim	12
Zaključak	14
Literatura	16

Uvod

Totalitarizam je jedan od oblika političkog poretka. Nastao je u 20 veku mada je njegovu pojavu prorekao Tokvil tridesetih godina devetnaestog veka rekavši da će novi oblik despotizma biti sveobuhvatniji, takoreći totalan.¹ Definicija totalitarizma kao takvog je nastala u prvoj polovini 20. veka kada se pojavljuju prvi totalitarni režimi. Prvi koji je upotrebio taj izraz (totalitarni) bio je jedan od čuvenih diktatora Benito Musolini koji je u svom programu izneo sledeće:

*''Naoružana partija vodi totalitarnom poretku. Partija koja totalitarno vlada nova je činjenica u istoriji. Za razliku od liberalizma koji daje prednost slobodi pojedinaca u odnosu državu, fašizam potvrđuje državu kao istinsku stvarnost pojedinca. On je samo za onu slobodu, koja jedino može biti ozbiljna, za slobodu države i pojedinca u državi. Za fašizam je sve u državi i ne postoji ništa humano ili spiritualno, a još manje ima vrednosti izvan države. U tom smislu fašizam je totalitaran i fašistička država je sinteza i jedinstvo svih vrednosti, te tumači, vlada i razvija život naroda''.*²

Totalitarizam se definiše kao moderni, sveobuhvatni despotizam koji uz pomoć terora teži da zagospodari svim aspektima života svojih građana tj. podanika razarajući preduslov svake slobode. Na čelu države se nalazi partija kojom upravlja jedan čovek (diktator). Prvi pokušaji definicije totalitarizma su bili nekritički i deskriptivni. Totalitarizam je često bio zamenjivan tiranijom. Ovi sistemi, pored odeređenih sličnostu ipak su u dobrom delu različiti. Dok u tiraniji nema zakona već vlada samovolja jednog čoveka (tiranina) u totalitarnom sistemu vlada teror umesto pozitivnih zakona i ustava koji su usvojeni. Teror je tu da valdajuću ideologiju pretvori u stvarnost.

¹ Tokvil, Aleksis Klerel de, *O demokratiji u Americi*, Titograd, 1990

² Mussolini, Benito, *Doktrina fašizma*, Firenca, 1939, str. 12-13

Uspostavljanje totalitarne vlasti

Prvi totalitarni režimi su nastali u Rusiji (komunisti), Italiji (Fašisti) i Nemačkoj (Nacisti). Ovakvi režimi se stvaraju u ekonomski i politički nestabilnim državama kakve su bile ove tri gore navedene. Rusija je gubila Prvi svetski rat, u zemlji je vladala glad i nezadovoljstvo naroda što su komunisti iskoristili i izveli revoluciju. Hitler je iskoristio nezadovoljstvo nemačkog naroda zbog izgubljenog Prvog svetskog rata kao i hiperinflaciju zbog koje je Nemačka bila u teškoj finansijskoj situaciji.

Za sve komunističke sisteme je zajedničko to da su svi uspostavljeni nasilnim putem tj. revolucijom za razliku od Nacista koji su legalnim putem došli na vlast.

Osnovne odlike totalitarnog režima

Karl Fridrih i Zbignjev Bžežinski su izveli glavna obeležija totalitarnih režima i po njima svaki totalitarni režim ima:

1. službenu ideologiju koja obuhvata sve vitalne aspekte čovekovog postojanja u kojoj se, bar pasivno, priklanja, svako ko u tom društvu živi;
2. jednu jedinu hijerarhijski organizovanu vladajuću partiju kojom upravlja jedan čovek (diktator);
3. sistem terorističke policijske kontrole koju u interesu partijskih vođa podržava ali i nadzire vladajuću partiju, a teroriše pored iskaznih neprijatelja i potpuno proizvoljne subjekte;
4. potpuni monopol nad sredstvima javnog saobraćaja;
5. potpuni monopol nad sredstvima oružane borbe;
6. centralna kontrola nad celim privrednim životom.³

Po Remonu Aronu glavni elementi jednog totalitarnog režima su:

1. Do totalitarizma dolazi u režimu koji jednoj partiji daje monopol na političku delatnost;

³ Friedrich, Carl J. and Bzežinski, Zbigniew K., *Totalitarizam Dictatorship and Autocracy*, Cambridge, 1956, str. 9-10

2. Monopolistička partija je animirana ili naoružana ideologijom koja daje apsolutan autoritet i koja zato postaje zvanična državna istina;
3. Država ima kontrolu nad sredstvima nasilja i ubeđivanja. Svim sredstvima komunikacija, radiom, televizijom i štampom upravlja država i njeni predstavnici.
4. Najveći broj ekonomskih i državnih aktivnosti potčinjene su državi i u izvesnom smislu postaju njen deo;
5. Svaka subjektivna greška pojedinca je i ideološka greška koja se politizuje da bi dala prostor za delovanje terora.⁴

Sve ovo se može svesti na samo tri činioca:

1. Totalitarna ideologija;
2. Partija pojačana policijom;
3. Monopol nad industrijom i sredstvima javnog saobraćaja i svih vidova komunikacija.

Ideologija

Ideologija je oblik društvene svesti i sistem ideja o nečemu u ovom slučaju o državi. Ideologija predstavlja srž totalitarnog režima jer je u svakom slučaju veća od pojedinca, države i vladajuće partije sa kojom je u tesnoj vezi jer svaka partija mora da ima ideologiju bez koje ne bi mogla da postoji. Ideologija se koristi kao izgovor uglavnom za obračun sa političkim neistomišljenicima, antidržavnim elementima, disidentima pa čak i sa pojedincima koji su napravili grešku sasvim drugačijeg karaktera od političkog jer kao što sam ranije naveo svaka greška se politizuje i dovodi u sukob sa ideologijom da bi se omogućilo dejstvo terora.

Ideološke greške su se najčešće iskorišćavale u bivšem SSSR-u za vreme Staljinove vladavine, a za to se najčešće koristio klasni sukob na kome je Marks zasnovao svoju ideju. Svako ko je bio nepodoban bio je proglašavan za Trockistu ili kulaka (bogatog seljaka), a kasnije za fašistu ili imperijalistu. Takođe se vodilo i računa o poreklu tako da su eliminisani i potomci rojalista, buržoazije i kapitalista. Od 20 miliona žrtava tek nekoliko ih je stvarno bilo krivo po ovakvim osnovama. Staljin je iskoristio svoj ideološki sukob i borbu oko prestola sa

⁴ Aron, Remon, *Demokratija i totalitarizam*, Novi Sad 1997, str. 283-285

Lavom Trockim da se reši ostalih neprijatelja unutar same partije kao što je to i učinio sa npr. Kirovim. Problem je proširio na ceo sovjetski narod kako bi prikrio destabilizaciju same partije i sistema kao i svoje pretenzije ka totalnoj kontroli i valsti. Pred kraj svoje vladavine Staljin je postao antisemita i počeo sa progonom Jevreja da bi se kasnije ustremio i na ostale narode (tatara, čečene,...) koje je delom raseljavao, a delom fizički eliminisao ili ih je slao na prinudni rad zajedno sa ostalim anti-socijalističkim subjektima.⁵

Partija i oružane snage

Makijeveli je tvrdio da vlast nije efikasna bez sile i da su glavni temelji svih vladavina dobri zakoni i jaka vojska. Pored toga je tvrdio i da samo jake oružane snage mogu obezbediti slobodu navodeći Spartu i Švajcarsku kao primer. Tvrdio je i da vlast prema podanicima treba da postupa tako da joj podanici ne mogu nauditi.⁶

Svakim totalitarnim režimom vlada partija na čijem se čelu nalazi njen predsenik (diktator). Partija na osnovu ideologije upravlja svim činionicima jedne države. Vladom, parlamentom, oružanim snagama, privredom, kulturom,... Članovi partije se nalaze na odgovornim mestima u svim preduzećima, školama, bolnicama,... Nijedna odluka se ne donosi bez saglasnosti partije. Da bi neki građanin bio na nekom odgovornom mestu ili visokom položaju mora biti aktivan član vladajuće totalitarne partije. Ovakav sistem se primenjuje i u većini zemalja sa parlamentarnom demokratijom.

Vladajuća partija je potpomognuta od strane policije ili vojske, a najčešće tajne policije koja ima ulogu sprovođenja odluka partije i pruža partiji zaštitu od nasilnog svrgavanja i održava je na vlasti. Partija obično kontroliše policiju dok istovremeno policija kontroliše i eliminiše pojedine članove partije tako da dolazimo do zaključka da partija bez ideologije i policije ne bi mogla da vlada totalitarnom državom i da policija isto tako ne bi bila takva kakva jeste u totalitarnom sistemu bez partijskog vođenja. Npr. u Rumuniji je došlo do pada režima 1989 tek nakon što je došlo do oružanog sukoba između rumunskog naroda i armije na jednoj strani i tajne policije Sekuritate, koja je čuvala tadašnjeg predsednika Čaušeskua, na drugoj u kojem je Sekuritate izgubila. Nakon zarobljavanja i egzekucije Čaušeskua, Sekuritate je rasformirana. U Istočnoj Nemačkoj tajna policija zvana Štazi (Ministerium für Staatssicherheit) je bila direktno podređena partiji. Dugogodišnji i poslednji šef Štazija, Erih Milke je garantovao šefu NDR da će tajna policija biti bezuslovno podređena

⁵ Solženjicin, Aleksandar Isajević, *Arhipelag Gulag*, Beograd, 1988

⁶ Machiavelli, Nicolo, *Vladalac*, Beograd, 1964

partiji i njenoj volji čemu je prethodila fizička eliminacija dvojice šefova policije zbog "odstupanja od partijskih ideja". Sam Milke je bio član Politbiroa.

Tajna policija izvaršava jedan od najvažnijih zadataka, a to je potpuna kontrola svih aspekata ljudskog života koji je jedan od osnova samog totalitarizma. Da bi to ostvarila tajna policija neprestano prisluškuje, hapsi što stvarne prekršioce zakona što nevine građane, snima, prati, presreće, provaljuje u privatne stanove, vrbuje u svoje redove prethodno ucenjene građane,... Bez toga opstanak totalitarnog režima bi bio doveden u pitanje.

U nekim slučajevima policija predstavlja opasnost po vladajuću partiju i režim ako u određenom trenutku stekne preveliku moć i ovlašćenja. Da bi sačuvali svoje položaje diktatori i članovi partije se često obračunavaju sa komandantima tajnih policija i organa izvršne vlasti. Staljin je eliminisao šefa Henriha Jagodu za koga je sumnjao da je stekao veliku vlast i mislio je da predstavlja opasnost da bi na njegovo mesto postavio Lavrentija Beriju koga je držao pod kontrolom. Nakon Staljinove smrti Berija je bio pogubljen zbog bojazni da bi mogao da preuzme vlast. Hitler je u "Noći dugih noževa" eliminisao Ernsta Rema, šefa SA (Sturmabteilung), koji je predstavljao prepreku na Hitlerovom putu ka totalnoj vlasti. SA je bila paravojna formacija koja je stekla određenu nezavisnost u odnosu na Nacističku vlast i Hitlera koji je u SA video veliku pretnju. Hitler je akciju izveo uz pomoć SS-a (Schutzstaffel) i Gestapoa (Geheime Staatspolizei), nemačke tajne policije. Nakon toga na čelo SS-a dolazi Hajnrih Himler koji je bio pored Geringa drugi čovek u Trećem rajhu. Hitler je i njega pokušao da ukloni nakon što je pred kraj rata Himler ponudio Saveznicima primirije. Osuđen je u odsustvu na smrt.

Partija takođe upravlja i vojskom. Pored toga što je šef države i partije glavnokomandujući, obično je ceo generalštab zajedno sa svim visokim oficirima u vojsci priključen partiji. Napredovanje u službi je uslovljeno partijskim članstvom. Vojska takođe održava režim. Na unutrašnjem planu obično dejstvuje u kritičnim situacijama koje prevazilaze mogućnosti tajne i regularne policije, a to su najčešće opštenarodne pobune i velike demonstracije. Za vreme protesta protiv režima na Tjenanmenu u Pekingu 1989 na ulicama su se pojavili tenkovi kineske armije koji su gazili demonstrante i tako razbili demonstracije, sačuvali režim i stabilizovali situaciju u Kini na određeno vreme pri čemu je poginulo nekoliko stotina demonstranata.

Sovjetska armija je u avgustu 1991 zajedno sa KGB-om pokušala da izvede puč. Nezadovoljni političkom situacijom potpredsednik SSSR-a Genadij Janajev, premijer Valentin Pavlov, ministar odbrane maršal Dimitrij Jazov i šef KGB-a Vladimir Kričko kao i

još pet visokih funkcionera (popularno nazvani "Banda osmorice") su se udružila da zaustave raspad države. Da bi u tome uspjeli morali su da eliminišu Mihaila Gorbačova i Borisa Jeljcina. Mihail Gorbačov je stavljen u kućni pritvor u svojoj dači na Krimu. Nakon toga tenkovi su se pojavili na ulicama Moskve. Armija je opkolila Jeljcinov kabinet, ali nije uspjela da ga uhapsi jer su ga branili demonstranti i njegove pristalice. Akcija je obustavljena nakon sukoba između armije i demonstranata u kome su poginula 3 civila, nekolicina ih je bilo ranjeno, a jedno oklopno vozilo je uništeno. Nakon neuspelog puča zaverenici su podneli ostavke na svoje funkcije. Gorbačov se vratio na svoju funkciju na kratko jer se SSSR raspao već u Decembru.

Monopol nad industrijom i svim vidovima saobraćaja i komunikacija

Kao što sam već ranje naveo, država odnosno partija u totalitarnom režimu kontroliše celokupnu prirodu i industriju. Partija postavlja zadatke koji moraju biti urađeni u određenom vremenskom roku. Partijski članovi su šefovi svih preduzeća i pogona, a neretko su i nekvalifikovani da vrše takve funkcije. Često se mešaju u stručna pitanja, donose pogrešne odluke, pa čak menjaju nacрте projekata (mašina, aviona, brodova,...) po svojoj želji. Npr. Hitler je često menjao nacрте odličnih tenkova i aviona koji su već krenuli u masovnu proizvodnju.⁷ Pravio je uvek pogrešne izmene koje su dovodile nemačku ratnu tehniku u inferioran položaj u odnosu na protivniču. U totalitarnom režimu nema slobodnog tržišta. Država kontroliše sav uvoz i izvoz.

Najbolji primer za to su petogodišnji planovi u SSSR-u, a kasnije i u svim socijalističkim državama. Petogodišnjim planovima je prethodila Lenjinova Nova ekonomska politika (NEP) koja je predstavljala propali pokušaj oživljavanja Ruske privrede. Nakon Lenjinove smrti Staljin je počeo da primenjuje "petoletke" koje su trajale sve do 1941 kada je zbog rata s Nemačkom privreda bila znatno ugrožena. Do 1941 ostvareni su veliki ciljevi. Završena je izgradnja Transsibirske železnice, prokopan je Belomorski kanal, izgrađen je veliki broj fabrika teške i lake industrije, izgrađene su ogromne hidrocentrale,... Ovakav progres je zahtevao veliku finansijsku podršku i zbog toga je u Ukraini vladala teška glad 20-tih i 30-tih godina.⁸ Glad je odnela preko milion ljudskih života. Veliki broj radnika su bili politički zatvorenici iz logora (GULAG). Nakon rata industrijski razvoj je nastavljen istom

⁷ Albert Šper, *Sjećanja iz Trećeg rajha*, Zagreb, 1978

⁸ Montefiore, Simon Sebag, *Staljin, Dvor crvenog cara*, Beograd, 2007, str. 103-107

brzinom. Razlog za to je bila trka u naoružanju koja se vodila između SSSR-a i SAD-a. Pod takvim okolnostima došlo je do razvoja nuklearnog oružija, čovek je odleteo u kosmos,... Današnja Rusija svoju industrijsku i privrednu razvijenost duguje Staljinu i SSSR-u.

Slična situacija je bila i u Nemačkoj 30-tih godina. Da bi zaustavio hiperinflaciju i oživeo privredu i industriju Hitler je morao da zaposli građane. Počeo je sa razvojem vojne industrije i tako je prekršio Versajski mirovni ugovor. Hiljade ljudi su našli posao u fabrikama oružija. Hitler je iskoristio svoju priču o Jevrejima kao nižoj rasi kako bi se domogao njihovih finasija jer su nemački jevreji imali veći deo industrijskog kapitala. Za vreme rata Hitler je ratne zarobljenike koristio kao robove za rad u fabrikama i rudnicima dok je cela privreda bila potčinjena Fireru i korišćena u vojne svrhe.

Država takođe ima potpunu kontrolu nad svim vidovima saobraćaja i telekomunikacija. Najbitnija je kontrola nad telekomunikacijama i medijima jer te resurse država koristi za propagandu jedine ideološke istine. Veći deo TV programa koristi se u propagandne svrhe. Najčešće se veliča vladajuća struktura, njeni uspesi, ideologija, a blate se neprijtelji, skreće se pažnja na prisustvo antidržavnih elemenata. Svaki neuspeh režim pokušava da prikrije, a ako u tome ne uspe za to okrivljuje strane sabotere ili domaće izdajnike oglašavajući se zvanično preko medija. Sve televizijske i radio stanice su pod kontrolom partije kao i sve novine. Sloboda štampe i govora je zabranjena. U Istočnoj Nemačkoj kontrola medija je predstavljala veliki problem zbog jakog signala zapadnonemačkih stanica koji je dopirao do Istoka tako da su građani NDR-a mogli da prate zapadnonemački program. Istočnonemačke vlasti su pokušavale da na razne načine ometaju signal ali bezuspešno. Koliko kontrola može da bude rigorzna govori činjenica da u Severnoj Koreji postoji samo jedan TV program i to državni naravno. Za vreme rata u Iraku 1990-1991 kao i 2003 predsednik Iraka Sadam Husein je zabranio upotrebu satelitskih antena u zemlji kako građani ne bi pali pod uticaj propagande zapadnih medija.

Totalitarni režim i pravo

U totalitarnim režimima kršenje osnovnih ljudskih prava i prirodnog prava je česta i svakodnevna pojava. Bez obzira na to što postoji ustav koji garantuje u većini slučajeva sva ljudska prava ona su ugrožena od državnog aparata sve vreme.

Npr. ustav Istočne Nemačke je garantovao tajnost pošte. Štazi je svakodnevno presretao i otvarao na stotine pisama i paketa u potrazi za šifriranim porukama, stranim valutama i ostalim neprikladnim sadržajem. Pisma su kasnije slata do primaoca, a neka su zadržavana. Osoblje štazija je na osnovu pisama određivalo da li da liši slobode primaoca i pošaljio.

Ustav SSSR-a je garantovao pravo na samoopredeljenje republikama u svom sastavu nakon referenduma. Bez obzira na to Staljin je u toku velikih čistki 30-tih godina pobio 10 od 14 članova jermenskog centralnog komiteta jer video u njima secesioniste. Pravo na samoopredeljenje je konačno primenjeno 1991 kada je raspisan referendum u svim sovjetskim republikama.

Sovjetski ustav je takođe garantovao prava nacionalnim manjinama. Uprkos tome sovjetska vlast je nacionalne manjine i etničke grupe stalno raseljavala širom SSSR-a i zatvarala jer se bojala da se kod njih može javiti jako nacionalno osećanje kao i volja za separatizmom.

Pravo na slobodu kretanja je takođe ugroženo u totalitarnim režimima. Nakon podele Nemačke veliki broj ljudi je prebegao iz istočnog u zapadni deo. Da bi to sprečila Jedinствена socijalistička partija Nemačke je donela odluku da se podigne zid ojačan bodljikavom žicom između Istočnog i Zapadnog Berlina. Stanovnici Istočnog Berlina su i dalje pokušavali da pređu granicu ilegalno. Veliki broj je tako izgubio život. Kasnije je doneta uredba po kojoj samo građani NDR stariji od 70 god. mogu da putuju sa istoka na zapad. U SSSR-u građani su samo jednom u 3 godine mogli da napuste svoju državu, a za putovanje na zapad bila je potrebna posebna dozvola. U nemačkim okupacionim teritorijama pravo slobode kretanja je takođe bilo kršeno. Da bi neko mogao slobodno da se kreće morao je da poseduje specijalnu propusnicu (Ausweiss) izdatu od strane komande mesta u kome se nalazi.

Pravo na privatnost kao i nepovredivost stana se redovno krši u totalitarnom režimu. Ova prava najčešće povređuje tajna policija koja provaljuje u stanove da bih ih ozvučila ili pretresla. Ova pojava nije česta samo u totalitarnim režimima veći je prisutna u demokratskim zemljama gde postoji jaka i dobro organizovana obaveštajna i kontraobaveštajna služba.

Najbolji primer kako se u totalitarnom režimu krši pravo na jednakost je Treći rajh u kome su Jevreji bili građani drugog reda i niža rasa koja je bila osuđena na totalno istrebljenje u koncentracionim logorima.

Pravo na život je ugroženo u totalitarnim režimima jer većina ovakvih režima predviđa smrtnu kaznu za određena krivična dela. Smrtna kazna se u nekim slučajevima izvršava na licu mesta bez suđenja kao što je to slučaj u NR Kini. Smrtna kazna je predviđena za svakoga kod koga je pronađen barem 1 gram narkotika. Kaznu sprovode u delo vojni odredi najčešće javnim streljanjem u potiljak na gradskim trgovima. Kina je svetski rekorder u svetu po broju smrtnih kazni, a slede je Iran i SAD.

Sloboda veroispovesti je u nekim totalitarnim režimima potpuno zabranjena dok je nekim crkva u sprezi sa vladajućom partijom ili je potajno podržava, a negde crkvena ideologija predstavlja i zvaniču ideologiju. Obično se u komunističkim državama teži ka smanjenju uticaja religije što nalaže sama ideologija i sprečava se javljanje osećanja nacionalne pripadnosti jer je komunizam sam po sebi nadnacionalna pojava. U većini komunističkih zemalja vlast odnosno partija postavlja vrhovnog crkvenog poglavara. Za vreme vladavine Envera Hodže, u glavnom gradu Albanije, Tirani, porušene su sve džamije sem jedne. U pojedinim državama kao što sam već ranije naveo crkva je u savezu sa vladajućom strukturom kao što je to slučaj u Iranu gde vlada šerijatsko pravo.

Pravosudni sistem u totalitarnim režimima nije nezavistan. Sudije su obično članovi partije i sude prema partijskoj ideologiji. Suđenje se izvršava po sistemu *pravo je pravo, naređenje je naređenje*. Pojedini sudski procesi su montirani tako da optuženi nema nikakve šanse da dobije proces. Na taj način država prikazuje javnosti kako se na legalan i pravedan način razračunava sa anti-državnim elementima i izdajnicima. Staljin se na ovaj način rešio svojih političkih protivnika koji su zatim bili pogubljeni. Ovako se krši pravo na lični integritet koje garantuje da niko ne može biti zatvoren protiv svoje volje ili prethodnog suđenja u kome vlada zakon *nullum crimen sine lege* tj. da niko ne može biti kažnjen za krivično delo koje pre izvršenja nije bilo predviđeno zakonom. Svako ima pravo na odbranu pred nezavisnim sudom, pravo da angažuje branioca, pravo na rehabilitaciju kao i pravo na naknadu za sve vrste štete.

Totalitarni režimi danas i njihova budućnost

Većina današnjih totalitarnih režima su svetu su komunistički koji su barem u nekoj meri reformisani kako bi se prilagodili savremenim svetskim tokovima i sistemima kao što su sloboda kretanja ili slobodno tržište.

Nakon reformi Mihaila Gorbačova zvanih Glasnost i Perestorjka koji su doneli ekonomsku i medijsku nezavisnost zemljama saveznicama SSSR-a i nakon do pada Berlinskog zida 1989, komunistički totalitarni režimi u Istočnoj Evropi i svetu su počeli da propadaju i da se reformišu. Nezadovoljstvo naroda koji su živeli pod takvom vlašću dovela je do raspisivanja slobodnih izbora i svrgavanja jednopartijskog režima kao što je to bio slučaj u zemljama Vrašavskog pakta. Te države su ušle u fazu post-totalitarizma ili drukčije rečeno u tranzicioni period koji predstavlja proces transformacije jednog društva i sistema iz totalitarnog ka demokratskom. Post-totalitaran režim karakteriše parlamentarna demokratija i u nekim slučajevima i slobodno tržište.

I sam SSSR se raspao zvanično 25. Decembra 1991 godine nakon što je Mihail Gorbačov podneo ostavku čime je završena jedna era totalitarizma koja je trajala od 1917 . Građani su na slobodnim izborima u svim republikama nakon što se komunistička partija odrekla svog monopola na vlast izrazili svoje nezadovoljstvo prema postojećem sistemu i izglasali nezavisnost svojih republika što im je i bilo zagarantovano ustavom. Sve bivše republike SSSR-a su po pravilu ušle u tranzicioni period. Neke od njih kao što su Litvanija, Estonija i Letonija su završile sa procesom tranzicije ulaskom u EU dok su ostale države i dalje u post-totalitarnom sistemu, pogotovu Rusija u kojoj je slobodno tržište uvedeno tek 2000 godine.

U Kini je nakon velikih protesta iz 1989 na Trgu nebeskog mira došlo do reformi komunističkog sistema pod vođstvom Deng Ksjao Pinga. Taj reformisani sistem predstavlja sintezu komunizma i kapitalizma. U Kini danas postoji slobodno tržište, ali uprkos svemu kineska KP je zadržala monopol na vlast. Ovaj sistem se pokazao kao uspešan jer je omogućio porast životnog standarda i još brži razvoj privrede.

Severna Koreja je još jedna totalitarna država današnjice. Sistem opstaje zbog ogromne ekonomske i vojne pomoći koji mu pruža NR Kina koja je tu ulogu preuzela od SSSR-a nakon 1991.

Totalitaran režim koji se održao u Severnoj Koreji mada po svim svoji karakteristikama je autoritarni jer zemljom upravlja bez ikakvih ograničenja Kim Il Džong koji je ujedno predsednik KP Severne Koreje i predsednik države. Kim je svoju funkciju

nasledio od svog oca Kim Il Sunga koji je vladao od 1949 do 1994. Ovo pokazuje da je severnokorejski sistem više despotski zbog prenosa vlasti po primogenituri kao u feudalnom sistemu. Karakteristike ovog totalitarnog režima najmanje odstupaju od gore navedenih definicija. Kontrola aspekata života građana je skoro potpuna. Režim je otišao toliko daleko da je zabranio upotrebu personalnih računara i interneta i time sveo uticaj stranih medija i propagande na najniži mogući nivo. Muškarci su obavezni da nose kratku kosu kako bi ostavili "dobar primer zdravog čoveka" i kako bi se razlikovali od žena. Sportisti žive izolovani od ostatka sveta u posebnim kampovima kako ne bi "podlegli uticaju nezdravog života" itd. Zbog ovakve kontrole ne postoje izgledi da bi moglo da dođe do promene sistema osim u slučaju da dođe do radikalnih promena u samoj partiji tj. vrhu.

Sličan režim postoji i na Kubi gde je još od 1959 kada je došlo do socijalističke revolucije pa do danas vladao Fidel Kastro koji je preneo sva svoja ovlašćenja na mlađeg brata Raula i time definisao svoj režim kao despotski odnosno autoritaran. Kao i sve komunističke države Kuba je zapala u krizu 1991 nakon raspada svog glavnog finansijskog i vojnog oslonca SSSR-a kao i zbog sankcija uvedenih od strane SAD još 1959. Totalitarni režim na Kubi se može svrstati u liberalnije zbog sloboda i prava koja nisu prisutna u nekim drugim. Jedna od tih sloboda je i sloboda veroispovesti koja je u većini komunističkih država bila sankcionisana. U poslednje vreme dolazi do određenih mada ne kapitalnih promena u samom sistemu. Građani dobijaju sve više prava i sloboda. Donedavno je kao i u S. Koreji bila zabranjena upotreba i slobodna prodaja računara. Zbog ovih sloboda i prava režim u Kubi pored niskog životnog standarda ima većinsku podršku građana što je redak slučaj u nekoj totalitarnoj zemlji.

SAD kao totalitaran režim

Svaku državu koja garantuje ljudska prava, u kojoj vlada parlamentarna demokratija i gde postoji slobodno tržište najčešće smatramo demokratskom. A da li je to stvarno tako?

Danas SAD predstavljaju jedan od najboljih primera demokratske zemlje. Takođe predstavljaju i "vođu država slobodnog sveta" koji se bori protiv totalitarizma, terorizma, štiti ljudska prava itd. Ako malo dublje prostudiramo ovaj sistem i državu videćemo da ima elemente totalitarizma.

Nakon Drugog svetskog rata Amerika je bila ekonomski i vojno najjača zemlja sveta koja je posedovala oko 50% svetskog bogatstva i bila je jedina nuklearna sila. Do toga je došlo zato što rat nije vođen na teritoriji SAD ako izuzmemo Perl Harbor tako da je njena privreda mogla neometano da se razvija velikom brzinom dok su privrede ostalih svetskih sila bile ugrožene jer se rat vodio na njihovim teritorijama. Američki političari i vođe su shavtili da će biti veoma teško održati ovakvu premoć bez pooštrenih mera kontrole što u zemlji, što van nje.⁹

SAD nisu bila jedina ekonomski i vojno razvijena država. Glavi konkurent na tom polju je bio Sovjetski Savez sa svojim komunističim saveznicima. SSSR je kao i Amerika težio da stekne što veću ekonomsku, vojnu i političku moć u svetu boreći se protiv imperijalizma. SSSR je imao komunizam kao ideologiju koja se zasnivala na klasnoj borbi u kojoj kapitalistički poredak prestavlja neprijatelja tako da po toj analogiji SAD i njeni saveznici postaju neprijatelji socijalističkog poretka. Amerika, koja nije imala jasno definisanu ideologiju kao jedinu političku istinu sličnu onima u totalitarnim državama, se poslužila ovim primerom kako bi opravdala svoje akcije i ratove (Korejski, Vijetnamski,...) jer je to bila "odbrana slobodnog sveta od crvenih đavola". Isto tako širom Amerike ljudi su bili lišavani slobode navodno zbog toga što su bili komunisti. Isti sistem se i danas primenjuje samo što je danas glavni izgovor za primenu sile i hapšenje "globalni terorizam", nakon napada na Njujork 11.9.2001. nakon čega su okupirani Irak i Afganistan. Ovakve metode pod izgovorom o opštenarodnom i sveprisutnom neprijatelju srećemo u svakom totalitarnom režimu o čemu je bilo reči u ovom tekstu. U Nemačkoj pod nacistima su to bili Jevreji i ostale niže rase, u SSSR-u rojalisti, trockisti, kulaci, fašisti, imperijalisti itd. Država se služi medijima, najčešće televizijom i internetom, kako bi skrenula pažnju građanima na "neprijatelja" koji se nalazi i na samoj teritoriji SAD među njenim stanovnicima.

⁹ Chomsky, Noam, *Šta to u stvari hoće Amerika*, Beograd, 1994, str. 13-15

U SAD vlada parlamentarna demokratija u čijem parlamentu, Senatu, postoje samo dve partije od kojih je jedna vladajuća. Te dve partije su Demokratska i Republikanska između kojih nema bitnih razlika. Većinu u Senatu ima jedna od te 2 dok se na čelu države nalazi kandidat te partije tj. predsednik SAD. Ovakav sistem koji podseća na jednopartijski ne može se nazvati konkretno totalitarnim zbog pojave slobodnih izbora i prividnog višestranačija, ali sa druge strane imamo de facto jasan uvid da je predsednik iznad Senata što nam jasno govore nedavni događaji kada je predsednik Dordž Buš naložio usvajanje paketa pomoći američkoj privredi od 700 milijardi dolara koji je prethodno nakon glasanja u Senatu bio odbijen.

Da bi režim bio totalitaran mora da kontroliše život svojih građana u većoj meri ako ne i u potpunosti. Da bi u tome uspela država mora, kao što sam već ranije spomenuo, da ima jake službe bezbednosti. Pravo na privatnost je zagarantovano Četvrtim amandmanom. Taj amandman najčešće krši NSA(nacionalna agencija za sigurnost) koja redovno prisluškuje sve telefonske razgovore unutar SAD pomoću sofisticiranog kompjutera koji je samo od 2001 do 2006 obradio oko 1.9 triliona poziva. Takođe se vrši i obrada elektronske pošte.

U SAD postoji slobodno tržište tako da SAD nisu totalitarna država u ovom aspektu. Ipak putem masovnih medija građanima se "predlaže" koji proizvod da koriste. Na taj način se vrši delimičan uticaj privredu jer mediji i reklamni program imaju veliki uticaj na potrošače.

Da li su SAD pravi totalitaran režim? Iz ovoga vidimo da nisu klasičan primer totalitarnog režima, ali da ipak imaju neke elemente totalitarizma koji su inače zastupljeni u svim državama samo u blažoj meri jer bi u protivnom nastala anarhija. SAD sa razlogom pooštrava bezbednosne mere zbog velike imigracije i zbog toga što želi da ostane vodeća ekonomska i vojna sila u svetu. Period u rimskoj istoriji od 27 god p.n.e. do 180 god. naziva se Pax Romana. Ponekad nam se čini da i Amerika svojim osvajanjima i željom za dominacijom liči na Rimsko carstvo i da pokušava da stvori takav period i u svojoj istoriji. Takav period bi se zvao Pax Americana i moglo bi se reći da je Amerika već bila u takvom jednom periodu koji je trajao od završetka Drugog svetskog rata do početka Korejskog kada je SSSR napravio svoje nuklearno naoružanje i oduzeo Americi monopol na silu izjednačivši snage na globalnom planu. Amerika pre ima karakteristike globalnog totalizatora nego totalitarnog režima.

Zaključak

Već je svima dobro poznata fraza da nijedan režim ili politički poredak nije savršen pa čak ni demokratija koja se u ovom trenutku smatra za najbolji. Demokratija koja garantuje vladavinu prava i sve moguće vrste sloboda nije dovoljna. Poznato je da građani vole promenu vlasti i sistema. U istoriji svake države se smenjuju periodi mira, stabilnosti i prosperiteta i period neizvesnosti, haosa i rasula. U toku ovog drugog perioda dolazi do promene vlasti iz demokratije u totalitarizam i obrnuto. U svim državama u kojima danas vlada ili je vladao totalitarni režim bilo je više liberalizma u odnosu na totalitarnu vlast. Isto tako svaki totalitarni sistem će se transformisati u demokratski posle određenog tranzicionog perioda koji se kako sam već ranije spomenuo naziva i post-totalitarni s tim što u tom periodu postoji veliki rizik da se totalitarni režim ponovo uspostavi. Najbolji primer za to predstavlja Nemačka koja je iz demokratije prešla u totalitarizam 1933 kada je Hitler pobedio na izborima. Totalitaran režim je bio svrgnut 1945 nakon poraza Nemačke u ratu, ali se istočni deo zemlje koji je bio pod sovjetskom okupacijom našao pod totalitarnom vlašću koja je bila zbačena 1990 nakon slobodnih izbora i ujedinjenjem Nemačke. Danas u ovoj zemlji i pored 50 miliona ljudskih žrtava i holokausta postoje neonacističke partije i organizacije koje imaju oko 5% podrške od strane nemačkog naroda. Razlozi za podršku ovakvih organizacija su mnogobrojni, a jedan od njih je i izmena etničke strukture Nemačke zbog velikog broja imigranata gde Turci čine većinu sa oko 2 miliona. Takvo stanje je dovelo do revolta pojedinih građana koje najviše deprimira činjenica da samo 7% Nemaca ima čisto nemačko poreklo. U narodu se budi neka nova ekstremna nacionalna svest koja je barem za sada pod kontrolom. U Nemačkoj je takođe prisutna i Ostagija (nem. Ostalgie). Ostagija predstavlja pojam koji označava nostalgiju pojedinih građana Nemačke za komunističkim periodom. Takvo stanje vlada i u zemljama bivšeg SSSR-a, a naročito u Rusiji u kojoj je sve do 2000 godine vladala teška ekonomska kriza zbog raspada države. Sve do dolaska Putina na vlast postojala je velika verovatnoća da se Rusija vrati u komunistički poredak zbog velikog nezadovoljstva građana stanjem u kojem se država našla. Najkritičniji trenutak je bio upad ruskih komunista u zgradu DUME nakon izbora 1993 koji su po svim izgledima bili namešteni. DUMA je potom stavljena pod opsadu od strane ruske armije koja je tenkovima

napala zgradu. Nakon kratkotrajnog granatiranja komunisti su napustili zgradu i predali se, ali kriza se nastavila, kako sam već spomenuo ranije, sve do 2000. godine.¹⁰

Sve nas ovo dovodi do zaključka da je totalitarizam deo jednog ciklusa smenjivanja vlasti i sistema u jednoj državi i društvu koji je sasvim prirodan. Jednostavno danas nema naroda koji trenutno živi u demokratskom društvu, a da predhodno nije živio u nekom nedemokratskom. Na kraju, demokratija ne bi bila to što jeste da nije totalitarnih, autokratskih, sultanističkih i drugih nedemokratskih sistema jer se ti sistemi definišu na osnovu svojih suprotnosti.

¹⁰ Zakaria, Fareed, *Budućnost slobode. Neliberalna demokratija kod kuće i u svetu*, Beograd, 2004, str. 83-89

Literatura

1. Aron, Remon, *Demokratija i totalitarizam*, Novi Sad ,1997
2. Čavoški ,Kosta i Vasić,Radmila, *Uvod u pravo*, Beograd, 2006
3. Čomski, Noam, *Kontrolisana Demokratija*, Podgorica ,1999
4. Čomski ,Noam, *Šta to u stvari hoće Amerika*, Beograd ,1994
5. Linc,Huan i Stepan,Alfred,*Demokratska tranzicija konsolidacija demokratije*, Beograd, 1998
6. Montefjore, Sajmon Sibag, *Staljin Dvor crvenog cara*, Beograd, 2007
7. Solženjicin, Aleksandar Isajević, *Arhipelag GULAG*, Beograd ,1988
8. Solženjicin ,Aleksandar Isajević, *Jedan dan Ivana Denisoviča*, Beograd ,1991
9. Šper, Albert, *Sjećanja iz Trećeg rajha*, Zagreb ,1978
10. Zakarija, Farid, *Budućnost- Slobode Neliberalna demokratija kod kuće i u svetu*, Beograd ,2004